

تحلیل استنادی مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص لغت نامه دهخدا

شعله احتشامی

کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

چکیده

هدف از انجام این پژوهش بررسی وضعیت استناد در مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص در لغت نامه دهخداست. روش پژوهش تحلیل استنادی است. با استفاده از این روش مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص مورد بررسی قرار گرفت تا مشخص شود وضعیت استناد، وضعیت زبانی منابع مورد استناد، گرایش موضوعی منابع مورد استناد، میزان استناد به انواع اطلاعاتی، پربسامدترین منابع مورد استناد چگونه است و نیز گرایش موضوعی مدخل‌ها و وضعیت هر مقوله موضوعی در این نوع مدخل‌ها از نظر دارا بودن استناد مشخص گردد. نتایج این تحقیق نشان داد که در ۴۰۵۲ مدخل مورد بررسی، ۴۳۸ منبع مورد استفاده قرار گرفته و جمعاً ۵۸۶۲ استناد به کار رفته است. مدخل‌های دارای استناد دارای فراوانی ۲۹۳۲ (۷۲/۳۵ درصد) و مدخل‌های بدون استناد دارای فراوانی ۱۱۲۰ (۲۷/۶۳ درصد) بوده‌اند. بررسی حاضر با توجه به سؤال اصلی پژوهش نشان داد که گرایش موضوعی منابع مورد استناد، و گرایش موضوعی مدخل‌ها، هر دو متعلق به رده دین می‌باشند، که همخوانی منطقی را نشان می‌دهد و بیانگر آن است که در زمان تألیف لغت نامه، منابع دینی از فراوانی و مستند بودن اطلاعات بیشتری برخوردار بوده‌اند؛ و نظر به اشراف مؤلف بر اکثر منابع موجود در آن زمان، سعی مؤلف بر آن بوده است که مواردی را انتخاب و به عنوان مدخل معرفی کند که از سندیت و صحت اطلاعات بالایی برخوردار بوده باشند.

کلید واژه‌ها: لغت نامه دهخدا، اعلام تاریخی، مدخل‌ها، استناد، تحلیل استنادی

مقدمه

منظور از لغتنامه یا واژه نامه، سیاه‌په و صورتی است الفبایی از لغات یک زبان به انضمام اطلاعات لازم هر یک از آن لغات (شامل تلفظ، ریشه، معنا، مترادفات و...). یا ممکن است معادل آن لغات به زبانی دیگر آمده باشد به طور کلی لغتنامه‌ها را به عنوان جزئی از یک زبان بررسی می‌کنند (مرادی، ۱۳۷۲، ص ۱۲۵). از آن‌جا که لغتنامه‌ها یکی از وسایل مهم در جهت تکمیل زبان و ادبیات فارسی است، مستند سازی و ذکر منابع مورد استناد یکی از جنبه‌هایی است که در لغتنامه‌ها اهمیت و اعتبار مطالب می‌افزاید و کلیدی به دست خواننده می‌دهد تا شرح بیشتر و اطلاعات کامل‌تر را در منبع اصلی پیگیری کند. علاوه بر آن، ذکر استنادها دایره تفحص مؤلفان هر لغتنامه را نشان می‌دهد و این امر به معنای شناخت گستره منابع، و ارزیابی نحوه استفاده از منابع در آن لغتنامه (ربیع زاده فرد، ۱۳۷۸، ص ۷-۸) است. با نگاهی به تاریخ لغتنامه‌های ایران، درمی‌یابیم که آنچه در لغتنامه‌های یکصد و پنجاه سال پیش به چشم می‌خورد آن است که برای نقل مطالب اعم از شرح لغت یا شرح احزاب اشخاص، هیچ گونه ذکری از منبع و مرجع مورد استفاده نیامده است و اغلب مؤلفان لغتنامه‌ها اطلاعات خود را یا از افواه رجال می‌گرفته‌اند یا اینکه به استنباطات شخصی خود اتتماد می‌کردند و هرگز از اسناد منابع مورد استفاده سخنی به میان نمی‌آوردند (صبا، ۱۳۶۶، ص ۴۲۲). حال با علم به اینکه در نیم قرن اخیر اهتمام بیشتری در تألیف و انتشار لغتنامه‌های فارسی از جمله لغت‌نامه دهخدا به عمل آمده است (مرادی، ۱۳۷۲، ص ۱۳۱-۱۴۳)، لذا پرداختن به چگونگی استناد در این نوع از منابع جای تأمل داشته و حائز اهمیت است.

مسئله پژوهش

بررسی منابع و مآخذ لغتنامه‌ها به عبارتی مطالعه و تجزیه و تحلیل استنادهای مآخذ لغتنامه به عنوان یکی از سرمایه‌های علمی و فکری کشور، امری در خور توجه است و نتایج یافته‌های چنین مطالعاتی منعکس‌کننده الگوی رفتاری استفاده از منابع توسط مؤلفان این نوع منابع است. با بررسی منابع مورد استفاده در منابع مرجع، از جمله

لغتنامه‌ها، میزان استناد به منابع مختلف مشخص می‌گردد، و چگونگی ارتباط مفهومی و محتوایی میان مدخل‌ها و مآخذ آنها روشن می‌شود و دستیابی به این مهم بیانگر میزان اعتبار منابع مذکور خواهد بود.

این تحقیق بر آن است تا با بررسی لغت نامه دهخدا در راستای شناسایی سندیت مطالب آن از لحاظ دارا بودن استناد، زبان منابع مورد استناد، گرایش موضوعی منابع مورد استناد، نوع منابع مورد استناد و تعیین پربسامدترین منابع مورد استناد در مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص و نیز شناسایی گرایش موضوعی مدخل‌های این گونه اعلام تاریخی و وضعیت هر مقوله موضوعی این مدخل‌ها از نظر دارا بودن استناد بپردازد.

بی‌تردید کسی که به یک منبع استناد می‌کند، نه تنها آن را مورد استفاده قرار می‌دهد، بلکه از میان یک مجموعه منابع، آن را گزینش کرده است. از این رو، نوعی داوری درباره کیفیت و ارتباط منبع با موضوع مورد نظر انجام می‌گیرد (پایایی، ۱۳۷۸، ص ۱۴۰). حاصل این تحقیق مشخص می‌نماید که در مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص لغت‌نامه دهخدا تا چه حدود از منابع معتبر و با چه گرایش موضوعی، استفاده شده است و چه تعداد از مداخل بدون استناد بوده و نام منبع مورد استناد قید نگردیده و چه تعداد دارای استناد بوده و از این میان چه تعداد استناد ناقص وجود داشته و چه تعداد استنادهای آنها «یادداشت‌های مرحوم دهخدا» است که در نهایت در ویرایش‌های آتی به ویرایشگران این منبع کمک خواهد کرد تا موازادی که دارای استناد ناقص هستند یا اصلاً استنادی برای آنها درج نگردیده، شناسایی و منابع معتبر درج، و مطالب مستند گردند.

همچنین با تعیین گرایش موضوعی مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص و نیز تعیین وضعیت آنها، از لحاظ دارا بودن استناد، مشخص می‌گردد که بیشترین گرایش موضوعی در این نوع از اعلام چگونه بوده و بر چه مقوله‌هایی تأکید بیشتری شده است و به چه مقوله‌های دیگری بایستی بیشتر پرداخت و حوزه موضوعی اطلاعات را تا چه حد گسترش داد و به چه منابعی و با چه گرایش موضوعی استناد نمود.

پرسش‌های اساسی پژوهش

۱. وضعیت مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص لغت نامه دهخدا از نظر دارا بودن اسناد چگونه است؟
۲. توزیع منابع مورد استناد از نظر زبان در مدخل‌های مورد نظر چگونه است؟
۳. گرایش موضوعی منابع مورد استناد در مدخل‌های مورد نظر چگونه است؟
۴. میزان استناد به انواع منابع اطلاعاتی در مدخل‌های مورد نظر چقدر است؟
۵. پربسامدترین منابع مورد استناد در این گونه مدخل‌ها کدامند؟
۶. گرایش موضوعی این مدخل‌ها چگونه است؟
۷. وضعیت این مدخل‌ها در هر مقوله موضوعی از نظر دارا بودن اسناد چگونه است؟

اهداف پژوهش

هدف اصلی این تحقیق تعیین وضعیت اسناد در مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص لغت نامه دهخدا از لحاظ دارا بودن اسناد می‌باشد و اهداف جزئی این تحقیق عبارتند از تعیین وضعیت زبانی منابع مورد استناد، تعیین گرایش موضوعی منابع مورد استناد، تعیین میزان استناد به انواع منابع اطلاعاتی، تعیین پربسامدترین منابع مورد استناد، تعیین گرایش موضوعی مدخل‌ها، و تعیین وضعیت اسناد این مدخل‌ها در هر مقوله موضوعی.

تعریف اصطلاحات

لغت نامه دهخدا: در این پژوهش منظور روایت دوم لوح فشرده دهخدا است که براساس آخرین ویرایش انجام شده تحت نظارت مؤسسه لغت نامه دهخدا تولید شده است.
استناد: در این پژوهش منظور ارجاع یا ارجاع‌هایی به یک یا چند منبع است که به منظور اثبات صحت مطالبی که به عنوان توضیح ذکر شده در متن یا در انتهای توضیح هر مدخل آورده شده است.

استناد ناقص: در این پژوهش منظور ارجاعاتی است که در آن نام منبع به طور کامل ذکر

نگردیده و یا تنها نام مؤلف آمده است و اطلاعات کتابشناختی آنها روشن و قابل تشخیص نیست.

مدخل بدون استناد: در این پژوهش شامل مدخل‌هایی است که برای آنها استنادی ذکر نشده است.

مدخل دارای استناد کامل: در این پژوهش شامل مدخل‌هایی است که برای آنها مشخصات منابع مورد استناد به‌طور کامل ذکر گردیده و اطلاعات کتابشناختی آنها روشن و قابل تشخیص است.

مدخل دارای استناد ناقص: در این پژوهش شامل مدخل‌هایی است که برای آنها مشخصات منابع مورد استناد به‌طور کامل ذکر نگردیده و اطلاعات کتابشناختی آنها روشن و قابل تشخیص نیست.

اعلام تاریخی غیرشخص: در این پژوهش منظور اسامی خاص غیرشخص است که جنبه تاریخی دارند و برای شناساندن محل یا چیزی معین به کار می‌روند.

به منظور تعیین موضوع‌های اعلام تاریخی غیرشخص و طبقه‌بندی آنها در مقوله‌های وسیع‌تر، مطالعات مفصلی دربارهٔ طبقه‌بندی‌های ارائه شده توسط غلامرضا ستوده (۱۳۷۴، ص ۸۲) و محمد معین (۱۳۴۳، ص ۶۸) انجام گرفت. همچنین مطالعه‌ای مقدماتی در مورد مدخل‌های مورد نظر در پژوهش به عمل آمد و در نهایت با استفاده از طبقه‌بندی‌های یاد شده و اطلاعات حاصل از مطالعه مقدماتی و نیز با استفاده از طرح رده‌بندی دیویی (دیویی، ۱۳۷۲). موضوع‌های اعلام تاریخی غیرشخص لغت‌نامه دهخدا در ۱۰ گرایش موضوع اصلی و ۶۴ گرایش موضوع فرعی طبقه‌بندی گردید.

مدخل‌ها: در لغت‌نامه نویسی کلمه یا عبارت یا عنوانی است که معمولاً درشت‌تر و بارنگی تیره‌تر از متن اصلی نوشته می‌شود و در ذیل آن توضیحاتی ارائه می‌گردد (ستوده، ۱۳۷۴، ص ۵۱). برخی مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص لغت‌نامه دهخدا، دارای بیش از یک معنی هستند و گاهی هر معنی، موضوعی خاص از موضوعات تعریف شدهٔ اعلام تاریخی غیرشخص را شامل می‌شود، یا در بیان توضیح هر شرح از منابع خاصی استفاده شده است، که در نتیجه برای به دست آوردن آماری دقیق از منابع مورد استناد و

نیز تفکیک مدخل دارای استناد از بدون استناد، هر معنی به منزله یک مدخل در نظر گرفته شده است که در این پژوهش منظور هر یک از توضیحاتی است که برای یک مدخل اعلام تاریخی غیرشخص منظور گردیده و امر توضیح موضوعی خاص از اعلام تاریخی را شامل می شود.

منابع مورد استناد در این پژوهش شامل کتاب، نسخه خطی، نشریه ادواری است. گرایش موضوعی منابع مورد استناد در این پژوهش منظور ده رده تعریف شده در طرح رده بندی دیویی است.

یادداشت های دهخدا: در برخی مدخل های لغت نامه دهخدا و نیز در مدخل های اعلام تاریخی غیرشخص لغت نامه دهخدا به استنادهایی با عنوان «یادداشت های مرحوم دهخدا»، «یادداشت مؤلف» و «یادداشت لغت نام» برمی خوریم که بنا به نظر تدوین کنندگان لغت نامه همه این موارد مربوط به دست نوشته های شخص دهخدا است که از حافظه خود یا احتمالاً از روی متبعی که آن را ذکر نکرده، بر پایه آنچه از افواه علما و عوام گرفته را فراهم آورده و بعدها مورد استناد تدوین کنندگان لغت نامه دهخدا واقع شده است. این یادداشت های بدون که نوشته های باارزشی هستند، در مؤسسه لغت نامه دهخدا نگهداری می شوند و در این پژوهش به عنوان نسخه خطی منظور گردیده است.

مطالعات پیشین

مرور منابع نشان می دهد که مطلبی در این خصوص به زبان فارسی انتشار نیافته است. زهرا ربیع زاده فرد (۱۳۷۸) پایان نامه خود را به بررسی وضعیت استناد مدخل های اعلام جغرافیایی لغت نامه دهخدا اختصاص داده است. اطلاعات مورد نیاز این پژوهش از طریق فیش برداری گردآوری شده است. یافته های این پژوهش فراوانی مدخل های دارای استناد و فاقد استناد و مدخل هایی را که استناد آنها یادداشت های مرحوم دهخدا است محاسبه کرده است. همچنین این بررسی نشان داده است که در جامعه مورد پژوهش، استناد به کتاب ها بیش از سایر منابع است و در میان منابع مورد

استناد، بیشترین استناد به کتاب فرهنگ جغرافیایی ایران تعلق دارد. بررسی زبان‌های منابع مورد استناد مبین آن است که میزان استفاده از هتون و منابع فارسی بیش از منابع سایر زبان‌ها بوده و ارجاعات به منابع جغرافیایی بیشترین ارجاعات را شامل می‌شده است.

سیمین قطبی (۱۳۷۶) با استفاده از روش تحلیل استنادی، به بررسی وضعیت استفاده از منابع در مقالات دایرة‌المعارف‌های فارسی منتشر شده در ایران (دانشنامه ایران و اسلام، دایرة‌المعارف بزرگ اسلامی، و دایرة‌المعارف تشیع) در راستای شناخت سندیت مطالب مندرج در مقالات و نیز شناخت منابع مشترک و میزان این اشتراک پرداخته است. روش تحقیق تحلیل استنادی و جامعه مورد پژوهش مقالات چهار دایرة‌المعارف فارسی بوده است. نتایج بررسی نشان داده است که دانشنامه ایران و اسلام و دایرة‌المعارف بزرگ اسلامی از حد اشتراک منابع بیشتری برخوردارند. بررسی فراوانی منابع مشترک در مدخل‌های مشابه مبین آن است که کتاب «وفیات الاعیان» ابن خلکان پربسامدترین منبع است. بررسی استنادها از لحاظ فرم‌های کتابشناختی نیز حاکی از آن است که استناد به کتاب متداول‌تر از سایر اشکال کتابشناختی بوده و زبان عربی بالاترین استنادها را نسبت به سایر زبان‌ها تشکیل می‌دهد.

در میان پژوهش‌های خارجی، پژوهشی که به‌طور اخص به تحلیل استنادی منابع مرجع از نوع لغتنامه‌ها و یا دایرة‌المعارف‌ها بپردازد وجود نداشت. اما شاون میکسا^۱ (۲۰۰۲) در پژوهش خود با استفاده از تحلیل استنادی به شناسایی اختلاف میان پژوهش‌های رده‌بندی کتابداری و پژوهش‌های بازبایی اطلاعات در برهه‌های منگنه و غیرقابل انعطاف بین سال‌های ۱۹۵۲-۱۹۷۰ پرداخته است. وی با روش تحلیل استنادی به تجزیه و تحلیل این دو پژوهش در طی یک دوره هشت ساله در دو مرکز مهم تحقیقاتی (گروه پژوهش‌های کتابداری و مرکز تحقیقات اسناد و ارتباطات) با در نظر گرفتن چهار دسته مشخص در میان یک گروه ۲۱ نفری از نویسندگان آن مراکز، پرداخته

است. این چهار دسته مرکب بودند از رده شناس، بازیاب‌های خودکار، نظریه پردازها، و ارزیابان نظام‌های بازیابی اطلاعات. نتیجه این تحقیق اختلاف‌ها و شباهت‌های متخصصان این دو مرکز را در امر پژوهش نشان داد.

مگان مایکل کواک^۱ (۲۰۰۲) پژوهشی در خصوص استفاده از کتابسنجی در تحلیل استنادی نشریات به عنوان فنی جهت تعیین روش‌هایی در انتشار نشریه دانشکده روانشناسی از سال ۱۹۹۵ تا ۱۹۹۹ میلادی، انجام داده است. وی مقالات این نشریه را در ۵ سال مورد تحلیل استنادی قرار داد و به این نتیجه رسید که پرسامدترین منبع اطلاعاتی مورد استفاده این مقالات، کتاب بوده است و تپی. آر. کراتاچویل^۲ نویسنده‌ای بوده که بیشترین استناد به وی شده است، در صورتی که انتظار می‌رفت پرسامدترین منبع اطلاعاتی مقالات باشند. نظریه‌ای را که این پژوهش پشتیبانی می‌کند، آن است که حوزه روانشناسی در این زمینه چندان مقصر نیست، زیرا این حوزه در حال رشد است و در زمینه استفاده از مآخذ از نوع مقاله، تحقیق و غیره بایستی تمرکز بیشتری نماید و حوزه خود را تقویت کند تا انتشارات این نشریه رشد یابد.

روش پژوهش و گردآوری ادبیات

از آنجا که هدف این پژوهش تعیین وضعیت استناد در مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص لغت نامه دهخدا، تمام مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص، جامعه مورد مطالعه را تشکیل می‌دهند و شامل ۴۰۵۲ مدخل می‌گردد.

به منظور تعیین وضعیت استناد در مدخل‌های مورد نظر از روش تحلیل استنادی استفاده شده است، که با توجه به ویژگی‌های این روش، گردآوری داده‌ها و به دست آوردن یافته‌های این پژوهش جز از طریق بررسی متن و منابع و کشف روابط آنها، صورت نخواهد گرفت و روش تحلیل استنادی تنها روش موجود برای توجیه این روابط است.

1. Mega Michelle Kwak

2. T.R.Kratochwill

ابزارهای به کار رفته در این پژوهش شامل روایت دوم لوح فشرده لغت نامه دهخداست که براساس آخرین ویرایش انجام شده تحت نظارت مؤسسه لغت نامه دهخدا تولید شده است و دقیقاً مطابق با نمونه ویرایش دوم چاپی آن است. سیاهه کنترل در سه بخش طراحی گردید تا به وسیله آن داده‌های مورد نیاز پژوهش گردآوری گردد. منابع مرجع جهت تکمیل اطلاعات منابع مورد استناد از قبیل اطلاعات کتابشناختی، زبان، گرایش موضوعی و نوع منبع است که شامل (۱) فهرست مستنداسامی مشاهیر و مؤلفان، (۲) فهرست کتب چاپی فارسی و غربی خان بابا مشار؛ (۳) دایرةالمعارف فارسی مصاحب؛ (۴) کشف الظنون؛ (۵) الذریعه الی تصانیف الشیعه؛ (۶) فهرست ابن ندیم؛ (۷) اعلام زرکلی؛ (۸) فهرست نسخ خطی دانشگاه تهران و فهرست نسخ خطی کتابخانه مجلس؛ (۹) برگه دان و رایانه کتابخانه‌های مؤسسه لغت نامه دهخدا، مرکز اسناد و مدارک میراث فرهنگی، کانون کتابشناسی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، و کتابخانه مرکزی دانشگاه تربیت مدرس جهت تکمیل اطلاعات منابع مورد استناد به کار رفته‌اند. با مشخص شدن جامعه مورد مطالعه و ابزارهای پژوهش، به گردآوری داده‌های مورد نیاز پرداخته شد. برای تعیین منابع مورد استفاده محتوای یکایک مدخل‌های مورد بررسی مطالعه گردید، زیرا در تمام مدخل‌های مورد نظر، استناد به منابع و ذکر مشخصات یکسان نبود، بدین معنا که منابعی وجود داشت که در متن توضیح مدخل به آنها استناد شده بود ولی در منابع انتهایی توضیح مدخل، ذکری از آنها نرفته بود و در برخی مدخل‌ها بعضی منابع مورد استفاده، به شکل پانویس قید گردیده بود. همچنین برخی مدخل‌های دارای بیش از یک معنی بود که توضیح هر معنی جداگانه مورد بررسی قرار گرفت و استنادهای هر معنی نیز جداگانه محاسبه گردید. بدین لحاظ نیاز به مطالعه تمامی متن مدخل‌ها بود تا تنها به منابع پایانی مدخل‌ها بسنده نشود بلکه منابع ذکر شده در متن نیز منظور گردد. سپس سیاهه کنترل مدخل‌های دارای استناد از مدخل‌های بدون استناد تفکیک گردید. پس از انجام این مرحله، از میان سیاهه‌های دارای استناد، مدخل‌هایی که دارای استناد کامل بودند از مدخل‌های دارای استناد ناقص، جدا گردیدند که تعداد مدخل‌های دارای استناد کامل ۲۴۹۶ و تعداد مدخل‌های دارای

استناد ناقص ۴۸۶ شناسایی گردید. همچنین مدخل هایی که استناد آنها یادداشت های مرحوم دهخدا بود مشخص گردید که معادل ۳۵۱ استناد بود. پس از انجام این تفکیک نسبت به تکمیل اطلاعات ۴۸۶ مدخل دارای استناد ناقص اقدام شد و تکمیل اطلاعات ۵۸۴ استناد ناقص آغاز گردید. با انجام مراحل فوق و تکمیل اطلاعات، تعداد مدخل های دارای استناد کامل به ۲۹۷۷ استناد رسید و تنها ۵ مدخل دارای ۱۲ استناد ناقص باقی ماند که ۱۲ استناد ناقص از جامعه آماری کل اسنادها حذف گردید. فراوانی اسنادها در مجموع ۴۰۵۲ مدخل مورد مطالعه، برابر با ۵۸۵۰ شد. سپس در جداول مقدماتی که به صورت فایل رایانه ای طراحی و تنظیم گردیده بود، داده ها وارد گردید؛ و با استفاده از روش های آماری، جداول مورد نیاز طراحی شد.

محدودیت های پژوهش

محدودیت های پژوهش به دو گروه تقسیم می شوند که بخشی از آنها فایل کنترل و تنظیم بوده، و بخشی دیگر پیرقابل کنترل بوده اند.

روش کار علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

الف. محدودیت های قابل کنترل

در برخی مدخل ها نام منبع به طور کامل ذکر نشده بود، که با توجه به گرایش موضوعی مدخل یا نام مؤلف که به همراه نام منبع ذکر گردیده بود یا در توضیح و شرح واژه به نام مؤلف اشاره ای شده بود، اقدام به رفع این محدودیت گردید. برخی مدخل ها فاقد هرگونه توضیحی بودند و تنها به ذکر منبع اکتفا شده بود، که با جست و جو در منابع دیگر نسبت به تشخیص نوع اعلام و نیز مبتمن شد، از اینکه آن مدخل جزو اعلام تاریخی محسوب می گردد، اقدام گردید. برخی مدخل ها دارای توضیح و شرح به زبان عربی یا ترکی بودند. برخی مدخل ها در توضیح و شرح آنها از کلمات منسوخ استفاده شده بود، که با جست و جو در لغت نامه، نسبت به برگردان آن به فارسی سره اقدام و سپس در جامعه آماری قرار گرفتند. برخی مدخل ها علاوه بر داشتن توضیح و منبع مورد استناد به مدخل دیگری که در اصل مدخل مرجع بود، ارجاع داده شده بود، که این

ارجاع‌ها به عنوان ارجاع «نیز نگاه کنید» در نظر گرفته شد و در نتیجه این گونه مدخل‌ها نیز در جامعه آماری منظور گردید.

ب. محدودیت‌های غیرقابل کنترل

در برخی مدخل‌ها، تنها نام مؤلف به عنوان منبع استناد قید گردیده بود، که با توجه به کثرت تألیفات برخی از آنان امکان تشخیص منبع مورد استناد میسر نگردید، در نتیجه از آنها صرف نظر گردید. عدم همکاری مؤسسه لغتنامه دهخدا، در خصوص در اختیار گذاشتن فیش‌های اطلاعاتی مدخل‌ها یا حتی بازدید از دایره فیش این مؤسسه از این نوع محدودیت‌ها محسوب می‌شد.

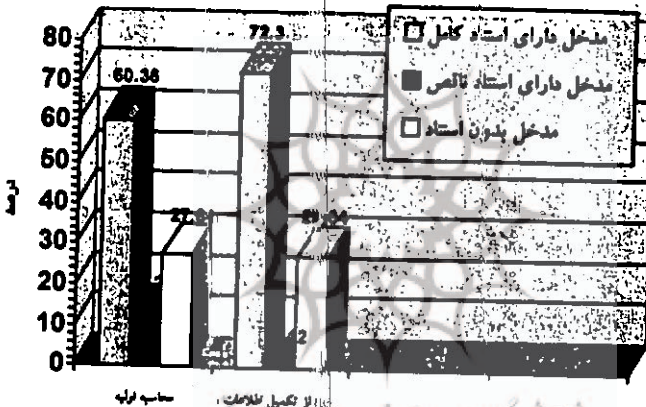
یافته‌های پژوهش

یافته‌های براساس جداول تهیه شده مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته، فراوانی و درصد آنها محاسبه گردیده و سپس با مرتبط کردن نتایج جداول، به ترتیب به سؤالات پژوهش پاسخ داده شده است. لازم به ذکر است که تعداد کل مدخل‌ها ۴۰۵۲، تعداد کل استنادها ۵۸۶۰، و تعداد کل منابع مورد استفاده ۴۳۸ منبع بوده که بر حسب نیاز و با توجه به هر سؤال پژوهش از یکی از سه فراوانی فوق در محاسبات استفاده شده است.

۱. وضعیت مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص از نظر دارا بودن استناد

وضعیت استناد در مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص لغت نامه دهخدا در نمودار ۱ در دو وضعیت (اولیه و پس از تکمیل اطلاعات) محاسبه و منعکس شده است. این نمودار گویای آن است که بیش از دو سوم مدخل‌ها، دارای استناد هستند. بدین معنا که از کل ۴۰۵۲ مدخل مورد بررسی قبل از تکمیل اطلاعات و رفع نواقص موجود، فراوانی مدخل‌های دارای استناد کامل ۲۴۴۶ مدخل (۶۰/۳۶ درصد) و فراوانی مدخل‌های دارای استناد ناقص ۴۸۶ (۱۲ درصد) و فراوانی مدخل‌های بدون استناد ۱۱۲۰ (۲۷/۶۴)

درصد) بوده است و سپس با استفاده از ابزارهای پژوهشی مناسب، اطلاعات مربوط به اسنادهای ناقص موجود، تکمیل و این دسته از مدخل‌ها نیز دارای اسناد کامل گردیدند؛ که در نتیجه، فراوانی مدخل‌های دارای اسناد کامل ۲۹۲۷ (۷۲/۲۳ درصد) و فراوانی مدخل‌های دارای اسناد ناقص ۵۸۴ (۱۲/۰۳ درصد) گردید.

نمودار شماره ۱ توزیع فراوانی مدخل‌ها بر حسب دارا بودن اسناد قبل و بعد از تکمیل اطلاعات

جدول شماره ۱. توزیع فراوانی اسنادهای کامل و ناقص در مدخل‌ها

ردیف	اسناد	فراوانی	درصد
۱	اسناد کامل	۵۲۷۸	۹۰/۰۳
۲	اسناد ناقص	۵۸۴	۹/۹۷
	مجموع	۱۵۸۶۲	۱۰۰

محاسبات یک بار نیز در کل استنادها یعنی در ۵۸۶۲ استناد مورد بررسی قرار گرفت. مطابق جدول شماره ۱، استنادها کامل دارای فراوانی ۵۲۷۸ (۹۰/۰۳ درصد) و استنادهای ناقص دارای فراوانی ۵۸۴ (۹/۹۷ درصد) بودند که پس از تکمیل اطلاعات با استفاده از ابزارهای پژوهش مناسب، میزان فراوانی استنادهای کامل (۵۸۵۰/۸۰/۹۹ درصد) و میزان فراوانی استنادهای ناقص (۱۲/۲۰ درصد) محاسبه گردید و اطلاعات تکمیل شده بر حسب جدول شماره ۲ تغییر کرد.

جدول شماره ۲. توزیع فراوانی استنادهای کامل و ناقص در مدخل‌ها پس از تکمیل اطلاعات

ردیف	استناد	فراوانی	درصد
۱	استناد کامل	۵۸۵۰	۹۹/۸۰
۲	استناد ناقص	۱۲	۰/۲۰
	مجموع	۵۸۶۲	۱۰۰

همچنین به دلیل اهمیت دستنوشته‌های مرحوم دهخدا که در برخی از مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص لغت نامه دهخدا، به عنوان استناد قید گردیده است، میزان فراوانی استناد به این یادداشت‌ها در فراوانی ۴۰۵۲ مدخل محاسبه گردیده است که در جدول شماره ۳ منعکس شده است. براساس اطلاعات این جدول، مدخل‌هایی که دارای استناد «یادداشت مرحوم دهخدا» بوده‌اند دارای فراوانی ۳۵۱ (۸/۶۰ درصد) استناد و مدخل‌های فاقد چنین استنادی دارای فراوانی ۲۵۸۱ (۶۳/۷۰ درصد) می‌باشند.

جدول شماره ۳: توزیع فراوانی مدخل‌ها بر حسب
استناد به یادداشت‌های مرحوم دهخدا

ردیف	مدخل	فراوانی	درصد
۱	دارای استناد یادداشت مرحوم دهخدا	۳۵۱	۸/۶۰
۲	بدون استناد یادداشت مرحوم دهخدا	۲۵۸۱	۶۳/۷۰
۳	بدون استناد	۱۱۲۰	۲۷/۶۴
	مجموع	۳۰۵۲	۱۰۰

لازم به توضیح است که جدول‌های آماری تهیه شده برای پاسخ دادن به سؤالات
بعدی پژوهش براساس فراوانی اطلاعات تکمیل شده محاسبه گردیده است.

توزیع منابع مورد استناد از نظر زبان

در پاسخ به سؤال دوم پژوهش، در مجموع ۴۲٪ منبع مورد استناد، فراوانی زبان‌های
منابع مورد استفاده در انواع اطلاعاتی محاسبه گردید. جدول شماره ۴ بیانگر آن
است که در بیش از نیمی از مدخل‌ها، بیشترین منابع مورد استناد به زبان فارسی با
فراوانی ۲۴۳ (۵۵/۴۷ درصد) در منابع اطلاعاتی از نوع کتاب است. فراوانی نسخه
خطی فارسی ۷ (۱/۶۰ درصد) و فراوانی نشر ادواری فارسی ۱۷ (۳/۹۰ درصد) بوده
است.

جدول شماره ۴. توزیع فراوانی انواع منابع مورد استناد در مدخل‌ها بر حسب زبان

زبان	نوع منبع		کتاب		نشریه ادواری	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
فارسی	۲۴۳	۵۵/۴۷	۷	۱/۶۰	۱۷	۳/۹۰
عربی	۱۵۱	۳۴/۴۷	۴	۰/۹۲	-	-
ترکی	۲	۰/۴۵	-	-	-	-
انگلیسی	۵	۱/۱۴	-	-	-	-
فرانسوی	۴	۰/۹۱	-	-	-	-
روسی	-	-	-	-	-	-
سایر	۵	۱/۱۴	-	-	-	-
مجموع	۴۱۰	۹۳/۵۸	۱۱	۲/۵۲	۱۷	۳/۹۰

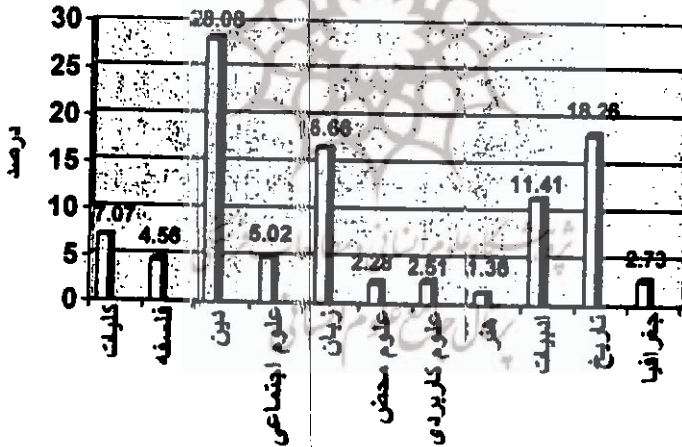
فراوانی کتاب عربی ۱۵۱ (۳۴/۴۷ درصد) و نسخه خطی عربی ۴ (۰/۹۲ درصد) بوده است و نشریه ادواری به سایر زبان‌ها به کار نرفته است.

فراوانی زبان ترکی ۲ (۰/۴۵ درصد)، زبان انگلیسی ۵ (۱/۱۴ درصد)، زبان فرانسوی ۴ (۰/۹۱ درصد)، زبان روسی صفر، و سایر زبان‌ها (شامل عبری، سریانی و غیره) ۵ (۱/۱۴ درصد) در منابع اطلاعاتی از نوع کتاب بوده است و از نسخه خطی و نشریه ادواری به زبان‌های ترکی، انگلیسی، فرانسوی، روسی، و سایر زبان‌ها استفاده نشده است.

گرایش موضوعی منابع مورد استناد

جهت پاسخگویی به سؤال سریم پژوهش، مجموع ۱۴۳۸ منبع مورد استناد، فراوانی گرایش‌های موضوعی منابع مورد استناد محاسبه و در نمودار شماره ۲ منعکس گردید. لازم به توضیح است که با توجه به آنکه دوره تاریخ و جغرافیا در طرح رده‌بندی دهنده‌ی دیویی در رده ۹۰۰ قرار گرفته‌اند، و به دلیل تأکید پژوهش بر اعلام تاریخی، میزان فراوانی این رده به تفکیک گرایش موضوعی تاریخ و گرایش موضوعی جغرافیا محاسبه گردیده است و نحوه انعکاس آنها در نمودار شماره ۲ به ترتیب شماره رده‌هاست.

نمودار شماره ۲. توزیع فراوانی منابع مورد استناد در مدخل‌ها بر حسب گرایش موضوعی

نمودار شماره ۲ گویای آن است که بیشترین منابع مورد استناد دارای گرایش موضوعی دین با فراوانی ۱۲۳ (۲۸/۰٪ درصد) می‌باشد.

میزان استناد به انواع منابع اطلاعاتی

در پاسخ به سؤال چهارم پژوهش، در مجموع ۴۳۸ منبع مورد استناد، فراوانی انواع منابع اطلاعاتی با توجه به جدول شماره ۵ به دست آمد.

جدول شماره ۵. توزیع فراوانی منابع مورد استناد بر

حسب نوع منبع اطلاعاتی در کل منابع

ردیف	نوع منبع	فراوانی	درصد
۱	کتاب	۴۱۰	۹۳/۶۱
۲	استناد ناقص	۵۸۴	۹/۹۷
	مجموع	۵۸۶۲	۱۰۰

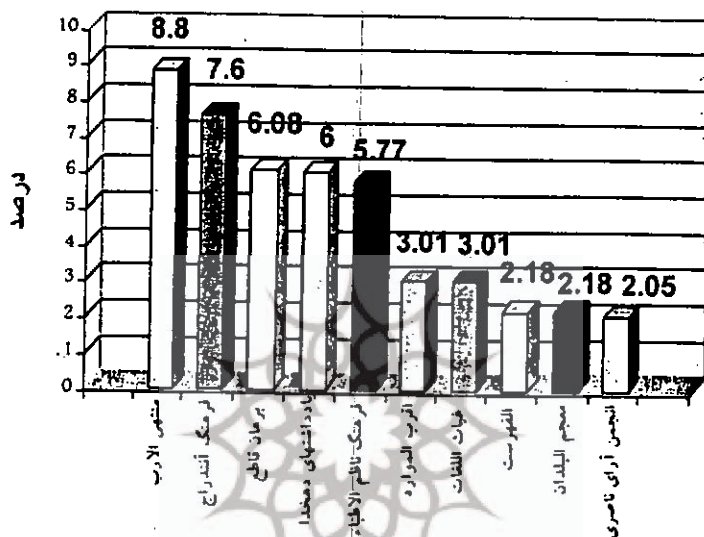
این جدول نشان دهنده آن است که کتاب با فراوانی ۴۱۰ (۹۳/۶۱ درصد) بیشترین نوع منبع اطلاعاتی مورد استناد را به خود اختصاص داده است. همچنین فراوانی نسخه خطی ۱۱ (۲/۵۱ درصد) و فراوانی نشریه ادواری ۱۷ (۳/۸۸ درصد) به دست آمد. همچنین میزان فراوانی انواع منابع اطلاعاتی براساس فراوانی ۵۸۵۰ استناد نیز محاسبه گردید. که نتیجه آن در جدول شماره ۶ نمایش داده شده است. براساس این جدول، میزان فراوانی کتاب ۵۶۸۰ (۹۷/۰۹ درصد) و میزان فراوانی نسخه خطی ۵۳ (۲/۶۱ درصد) و فراوانی نشریه ادواری ۱۷ (۰/۲۹ درصد) بوده است.

جدول شماره ۶. توابع فراوانی منابع مورد استناد بر
حسب نوع و منبع اطلاعاتی در کل استناد.

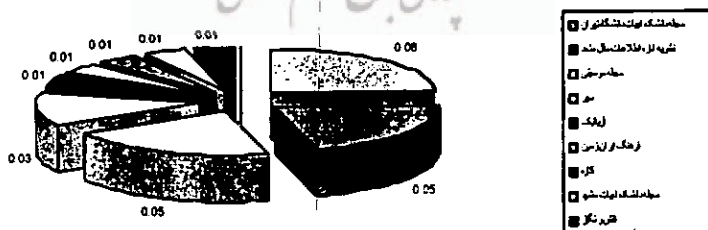
ردیف	نوع منبع	فراوانی	درصد
۱	کتاب	۶۸۰	۹۱/۰۹
۲	نسخه خطی	۱۵۳	۲/۶۱
۳	نشریه ادواری	۱۷	۰/۳۰
	مجموع	۸۵۰	۱۰۰

نتیجه جدول شماره ۵ و ۶ بیانگر آن است که کتاب بیشترین نوع منبع مورد استناد در
داخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص لغت‌نامه بوده است و نشریه ادواری
کمترین توزیع فراوانی را به خود اختصاص داده است.

پربسامدترین منابع مورد استناد علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
در پاسخ به سؤال پنجم پژوهش، داده‌ها در دو دسته جداگانه براساس نوع منبع
اطلاعاتی (کتاب چاپی و خطی، نشریه ادواری) مورد بررسی قرار گرفتند و میزان
فراوانی پربسامدترین منابع مورد استناد از نوع کتاب و نسخه خطی در مجموع کل
استنادهای کامل با فراوانی ۱۵۸۵۰ محاسبه گردید که نتایج در نمودار شماره ۳ منعکس
شده است و بیانگر آن است که کتاب منتهی‌الرب تألیف عبدالرحیم صفی پور
پربسامدترین منبع با فراوانی ۵۱۵ (۸/۸۰ درصد) در میان ۵۸۵۰ استناد می‌باشد.
همچنین میزان فراوانی پربسامدترین نشریه ادواری در مجموع کل استنادها با
فراوانی ۵۸۵۰ محاسبه گردید که فراوانی ۴ (۰/۰۶ درصد) مربوط به مجله دانشکده
ادبیات دانشگاه تهران به دست آمد.

نمودار شماره ۳. توزیع فراوانی استناد در مدخل‌ها برحسب پرسامدترین منابع مورد استناد (کتاب چاپی و نسخه خطی)

نمودار شماره ۴. توزیع فراوانی استناد در مدخل‌های بر حسب پرسامدترین منابع مورد استناد (نشریه ادواری)

داده‌ها براساس گرایش موضوعی مدخل‌ها در ده دسته تفکیک شدند، سپس در

فراوانی ۴۰۵۲ سیاهه کنترل میزان فراوانی گرایش موضوعی مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص محاسبه گردید که نتیجه به دست آمده در جدول شماره ۸ منعکس شده است و بیانگر آن است که نزدیک به نیمی از مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص لغت‌نامه دهخدا، دارای گرایش موضوعی دین با فراوانی ۱۹۶۲ (۴۸/۴۲ درصد) است و کمترین فراوانی گرایش موضوعی مدخل‌های اعلام تاریخی لغت‌نامه دهخدا ۴ (۱۱/۰ درصد) متعلق به گرایش موضوعی فلسفه است. میزان توزیع فراوانی مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص لغت‌نامه دهخدا برحسب گرایش موضوعی فرعی مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص در مجموع ۴۰۵۲ مدخل محاسبه شد و آمار به دست آمده حاکی از آن است که بیشترین فراوانی گرایش موضوعی فرعی در مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص به «اساطیر» با فراوانی ۵۲۹ (۱۳/۰۵ درصد) تعلق دارد.

جدول شماره ۷. توزیع فراوانی

مدخل‌ها برحسب گرایش موضوعی آنها

ردیف	گرایش موضوعی مدخل	فراوانی	درصد
۱	کلیات	۴۸۱	۱۱/۹۲
۲	فلسفه	۴	۰/۱۱
۳	دین	۱۹۶۲	۴۸/۴۲
۴	علوم اجتماعی	۲۴۷	۱۱/۰۳
۵	زبان	۴۱	۱/۰۱
۶	علوم محض	۲۵۶	۱۱/۲۶
۷	علوم کاربردی	۱۷	۰/۴۲
۸	هنر	۱۴۰	۳/۴۵
۹	ادبیات	۱۵۲	۳/۷۵
۱۰	تاریخ	۳۴۹	۸/۶۱
۱۱	جغرافیا	-	-
	مجموع	۴۰۵۲	۱۰۰

۷. وضعیت مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص در هر گرایش موضوعی از نظر دارا بودن استناد

جدول شماره ۹. بیانگر آن است که گرایش موضوعی دین در مدخل‌های اعلام تاریخی لغت نامه دهخدا با فراوانی ۱۳۹۹ (۳۴/۵۳ درصد) بیشترین فراوانی را، از لحاظ دارا بودن استناد، به خود اختصاص داده است و گرایش موضوعی فلسفه کمترین فراوانی را، از لحاظ فاقد استناد بودن، با فراوانی ۱ (۰/۲ درصد) به خود اختصاص داده است. همچنین میزان فراوانی استناد در مدخل‌ها در کل استنادها با فراوانی ۵۸۵۰ محاسبه گردید که نشان می‌دهد مدخل «غالبه» با گرایش موضوع فرائی «فرقه» و گرایش موضوع اصلی «دین»، دارای بیشترین استناد با فراوانی ۲۷ (۴۱/۰ درصد) است.

جدول شماره ۸. توزیع فراوانی مدخل‌ها در هر یک از موضوع‌های اصلی برحسب دارا بودن استناد

ردیف	گرایش موضوع اصلی مدخل	دارای استناد فراوانی	بدون استناد فراوانی	درصد
۱	کلیات	۳۶۲	۱۲۲	۳/۰۱
۲	فلسفه	۳	۱	۰/۰۲
۳	دین	۱۳۹۹	۵۶۳	۱۳/۹۰
۴	علوم اجتماعی	۳۲۰	۱۲۷	۳/۱۳
۵	زبان	۳۱	۱۰	۰/۲۵
۶	علوم محض	۳۶۱	۹۵	۲/۳۴
۷	علوم کاربردی	۱۴	۳	۰/۰۷
۸	هنر	۹۴	۴۶	۱/۱۳
۹	ادبیات	۹۱	۶۱	۱/۵۰
۱۰	تاریخ	۲۵۷	۹۲	۲/۲۷
	مجموع	۲۹۳۲	۱۱۲۰	۲۷/۶۲

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

مهم‌ترین مرجع کتابسنجی تجزیه و تحلیل اسنادها است. بررسی فراوانی اسنادها با توجه به نوع منبع در جامعه پژوهش نشان می‌دهد که ذکر منبع اسناد در بیشتر مدخل‌ها انجام پذیرفته است، اما نحوه ذکر مآخذ مورد اسناد به دو صورت دیده می‌شود، هم به شکل اسناد کامل و هم به شکل اسناد ناقص؛ بدین ترتیب که از کل اسنادهای جامعه پژوهش با فراوانی ۵۸۶۲، اسناد کامل دارای فراوانی (۳/۵۲۷۸) ۹۰ درصد و اسناد ناقص دارای فراوانی ۵۸۴ (۹۷/۹ درصد) بوده است. فراوانی‌های به دست آمده پس از تکمیل اطلاعات اسنادهای ناقص، بیانگر آن است که هر مؤلفی در حین انجام کار به دلیل حضور ذهن خویش گاه برخی اطلاعات مآخذ مورد اسناد را یادداشت نمی‌کند یا برای سرعت بخشیدن به جملات نویسی می‌پردازد؛ که مرحوم دهخدا به دلیل طولانی بودن زمان کار که تقریباً به طول سال رسیده است، داشتن دستیارانی که ایشان را در روند کار کمک می‌کنند و نیز اشراف وی بر نام منابع، شاید مانع از آن گردیده که اسنادها با طور کامل در ذیل هر مدخل ذکر گردد و کوششی را از سوی تدوین‌کنندگان حاضر و بتولیان امر می‌فزاید که نسبت به جبران این نقیصه اقدام لازم را معمول دارند.

در این بررسی همچنین مشخص گردید که در میان ۱۳۸ منبع اطلاعاتی مورد اسناد، زبان بیش از نیمی از منابع مورد اسناد، فارسی است. این آمار بیانگر آن است که منبع اطلاعاتی از نوع کتاب و به زبان فارسی در دسترس مؤلف و تدوین‌کنندگان بیشتر بوده است.

در میان پرسامدترین منابع اطلاعاتی مورد اسناد کتاب عربی منتهی‌الارب با گرایش موضوعی زبان، بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است که می‌تواند بیانگر آن باشد که صحت و سندیت مدخل‌ها و توضیحات ارائه شده در این منبع از درصد بالایی اطمینان برخوردار بوده است؛ همچنین پرسامدترین نشریه ادواری در مدخل‌ها، در مجموع کل اسنادها مجله دانشکده ادبیات دانشگاه تهران بوده است.

در این پژوهش مشخص گردید که در گزارش موضوعی منابع مورد اسناد اعلام

تاریخی غیرشخص لغت‌نامه دهخدا، بیشترین گرایش موضوعی به دین تعلق داشته است و فراوانی سایر رده‌ها به ترتیب عبارتند از: تاریخ، زبان، ادبیات، کلیات، علوم اجتماعی، فلسفه، جغرافیا، علوم کاربردی، علوم محضر هنر، نتایج به دست آمده حاکی از آن است که اعلام دینی از سابقه تاریخی بیشتری برخوردار بوده و اطلاعات بیشتری از آنها می‌توان به دست آورد.

همچنین این نتیجه حاصل شد که در میان انواع منابع اطلاعاتی و در مجموع ۴۳۸ منبع مورد استناد، کتاب بالاترین نوع منبع اطلاعاتی مورد استناد بوده است و بیانگر آن است که در زمان تألیف لغت‌نامه، کثرت منابع اطلاعاتی از نوع کتاب بیش از مقاله بوده و مقالات علمی و معتبر به میزان اندکی وجود داشته است.

در این پژوهش مشخص گردید که در مجموع ۴۰۵۲ مدخل مورد بررسی، بیشترین فراوانی گرایش موضوع اصلی مدخل‌ها، به گرایش موضوعی دین و کمترین فراوانی گرایش موضوعی به فلسفه اختصاص داشته است.

همچنین میزان فراوانی استناد در مدخل‌های اعلام تاریخی غیرشخص لغت‌نامه دهخدا بر حسب گرایش موضوعی مدخل‌ها حاکی از آن است که بیشترین فراوانی از لحاظ دارا بودن استناد به گرایش موضوعی دین تعلق دارد. همچنین مشخص گردید که گرایش موضوع فرعی مدخل‌های اعلام تاریخی در ۶۴ موضوع فزاعی قابل دسته‌بندی بوده‌اند، که این تعداد موضوع جزو رده‌های فزاعی ده رده اصلی طبقه‌بندی دهدهی دیوبی قرار گرفته‌اند.

بررسی حاضر با توجه به هفت سؤال اصلی پژوهش و جداول‌های آماری نشان داد که با توجه به طول زمان تدوین این منبع و زمان و نحوه گردآوری اطلاعات مورد نیاز، و نیز حجم اطلاعات گردآوری شده می‌توان از موارد نقص آن چشم پوشید، اما این بدان معنا نیست که این موارد همچنان ناقص بمانند، بلکه با توجه به فن‌آوری‌های امروز و با توجه به وجود متخصصانی که در این زمینه صاحب نظرند، بایستی نسبت به رفع آنها اقدام گردد.

همچنین این بررسی نشان داد که گرایش موضوعی منابع مورد استناد، و گرایش

بوضوحی مدخل‌های مورد بررسی هر دو متعلق به ردهٔ دین بوده‌اند، که نوعی همخوانی منطقی را نشان می‌دهد.

پیشنهادها

از آنجا که مرحوم دهخدا در یادداشت‌های خرد اشاره کرده است که «... بسیاری برآنند که اگر لغت‌نامه بدون اعلام‌الطبع می‌شد، بهتر بود؛ بالعکس معتقدیم چون در عصر ما فرهنگ اعلامی به زبان فارسی آنهم بدین تفصیل تدوین و طبع نشده است و ما این کار را هم ضمن تألیف و تدوین لغت‌نامه انجام داده‌ایم؛ درج است که بخش اعلام را جدا کرده و دور بیندازیم بلکه محققان به مرور به لزوم طبع اعلام توجه بیشتری خواهند فرمود و نقایص آنها را رفع خواهند کرد...» و با حمایت به اینکه در حال حاضر لغت‌نامه دهخدا مشروح‌ترین دایرةالمعارف و لغت‌نامه به زبان فارسی محسوب می‌شود و نیز با توجه به این نکته که این منبع تاکنون دوبار ویرایش شده و نیز ویرایش دوم آن در قالب نرم‌افزار و به صورت لوح فشرده نیز تهیه گردیده، می‌توان امید داشت که امکان ویرایش‌های بعدی نیز وجود داشته باشد. لذا پیشنهادهای زیر با تأکید بر در نظر داشتن روزآمدی منابع و نیز سخنان مرحوم دهخدا، ارائه می‌گردد.

۱. مدخل‌های فاقد توضیح که ظرفاً نام منبع مورد استناد در مقابل آنها ذکر گردیده، دارای توضیح و شرح کافی شوند. زیرا هدف از تألیف آن ارجاع دادن مخاطب به منابع دیگر نبوده است و مراجعه‌کننده بایستی در مقابل هر مدخل معنی یا معانی آن مدخل را بیابد.

۲. لغات منسوخ به کار رفته در شرح مدخل‌ها با ذکر لغات روزآمد و ساده که می‌تواند به صورت پانویس قید گردد، تکمیل و اصلاح شوند.

۳. مدخل‌های بدون استناد توسط مؤسسه لغات‌نامه دهخدا، جهت کسب اطمینان مراجعه‌کننده نسبت به قابل اعتماد بودن و موافق بودن توضیح یا توضیحات ارائه شده تکمیل گردد.

۴. نام منبع مورد استناد به طور کامل و در صورت وجود تشابه اسمی، نام مؤلف اثر ذکر

گردد.

۵. نام مترجم اثر در مورد منابع مورد استناد ترجمه شده، در مقابل نام منبع مورد استناد بیاید.

۶. خارج نمودن نام منابع مورد استناد از حالت پانویس و ذکر منبع در انتهای هر توضیح در برنامه قرار گیرد.

۷. شکل ارائه منابع و مآخذ مورد استناد یکسان شود، زیرا در اکثر مدخل‌ها نام یک منبع مورد استناد در داخل قلاب قید گردیده بود، اما در برخی مدخل‌ها نام چند منبع به دنبال هم در داخل یک قلاب قید شده است، که گاه تشخیص نام منبعی از منبع دیگر را دشوار می‌سازد.

۸. در صورتی که توضیح مدخلی از منبعی اخذ شده که خود منبع از منابع گوناگون استفاده کرده یا دارای نقل و قول‌هایی از مؤلفان دیگر است، بهتر است از درج آنها در داخل متن توضیح مدخل خودداری شود و برای رعایت حقوق دیگران به صورت پانویس قید گردد و در انتهای توضیح تنها نام منبع مورد استناد قرار گیرد.

۹. علامت اختصاری «ج» از مقابل نام منبع مورد استناد حذف شود و نوع و وظیفه پدیدآور همکار، از قبیل مصحح، محشی، مترجم و تعلیق‌نویس و غیره در جلوی نام منبع مورد استناد اضافه گردد.

۱۰. مدخل‌هایی که دارای توضیح عربی یا ترکی هستند، توضیحات آنها به زبان فارسی ساده و روان ترجمه گردد زیرا این منبع لغت‌نامه‌ای فارسی است و وجود مدخل‌هایی با توضیح به سایر زبان‌ها شگفت خواهد بود.

۱۱. یکدستی در نحوه نگارش نام منابع مورد استناد رعایت شود. در حال حاضر منبعی که در چندین مدخل به عنوان مآخذ مورد استناد قرار گرفته، در هر یک به گونه‌ای خاص ذکر گردیده، گاهی تنها بخش اول نام آمده و گاهی برخی از کلمات نام منبع حذف شده است، که این عدم یکدستی باعث بوجود آمدن شبهه در جهت تشخیص نام اصلی منبع می‌گردد.

۱۲. برخی مدخل‌های دارای ارجاع کور هستند، و از آنجا که یکی از موارد ارزیابی هر

لغتنامه داشتن ارجاعات مناسب است، پیشنهاد می‌شود به این مورد، اهمیت ویژه‌ای داده شود.

۱۳. وجود ارجاعات از نقایص عمده هر منبعی است. پیشنهاد می‌شود این گونه ارجاعات شناسایی و متولیان امور در مؤسسه لغت‌نامه دهخدا نسبت به رفع آنها اقدام کنند.

نقایص موجود در نرم‌افزار لغت‌نامه دهخدا و پیشنهادهایی جهت رفع آنها

۱. به دلیل یکدست وارد نکردن اطلاعات مربوط به نام منابع مورد استناد، به هنگام جست و جوی نام مورد نیاز، برخی مدخل‌هایی که بایستی بازیابی شوند دچار ریزش کاذب گردیده در نتیجه از جامعه مورد بازیابی حذف می‌شوند. پیشنهاد می‌گردد که یکدستی منابع صورت پذیرد.
۲. وجود اشکالات تایپی در برخی مدخل‌ها که نیاز به ویرایش دارد.
۳. عدم امکان شناوری در برخی مدخل‌هایی که دارای ارجاع هستند به سمت مدخل مرجع، که جهت رفع این نقیصه پیشنهاد می‌شود امکان شناوری ایجاد گردد.
۴. وجود چند مورد مدخل تکراری، که دقت بیشتری در این زمینه از سوی مسئولان ضروری است.
۵. عدم رعایت ترتیب الفبایی در برخی مدخل‌ها که شاید ناشی از حروفچینی و ورود اطلاعات در ابتدای کار بوده باشد.
۶. در مقدمه لغت‌نامه ذکر شده است که منابع مورد استناد در ذکر شواهد و مثال‌ها در منتهی‌الیه سمت چپ و با رنگ آبی نوشته شده است، در صورتی که برخی مدخل‌هایی که در توضیح آنها شعری قید شده و بلافاصله نام منبع ذکر گردیده، این روند صورت پذیرفته که به احتمال زیاد ناشی از اشتباه حروفچینی بوده است.

مآخذ

بابایی، محمود (۱۳۷۸). نیازسنجی اطلاعات. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.

دیویی، ملویل (۱۳۷۲). خلاصه رده‌بندی دهمی دیویی و نمایه نسبی، ج ۱: فرانما: ترجمه سید ابراهیم عمرانی؛ ویراستار پوری سلطانی. تهران: انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی.

ربیع زاده فرد، زهرا (۱۳۷۸). «بررسی وضعیت استناد در مدخل‌های اعلام جغرافیایی لغت‌نامه دهخدا». پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران. ستوده، غلامرضا (۱۳۷۴). مرجع‌شناسی و روش تحقیق در ادبیات فارسی. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

صفا، ذبیح‌اله (۱۳۶۶). تاریخ ادبیات در ایران. تهران: ابن‌سینا.

قطبی، سیمین (۱۳۷۶). «بررسی وضعیت استفاده از منابع در مقالات دایرةالمعارف‌های فارسی منتشر شده در ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران. مرادی، نوراله (۱۳۷۲). مرجع‌شناسی. تهران: فرهنگ معاصر. معین، محمد (۱۳۴۳). فرهنگ فارسی: اعلام. تهران: امیرکبیر.

Kwak, Megan Michelle (2002). "Using bibliometric journal citation analysis as a technique to assess trends in school psychology journal publications from 1995-1999". Dissertation of Ph.D Western Michigan University.

Miksa, Shawne D. (2002). "Pigeonholes and punchards: Identifying the division between library classification research and information retrieval research, 1952-1970". Dissertation of Ph.D The Florida State University.